

O Consilo Evropako
O Birovo maŝcar etnico pandimata
andi Respublica Moldova.

Rincibardo romanes

O DUI-TO KONKLUZIA PAI MOLDOVA
Komitetu Sftosco palai Konvenĉia Kadro kai lel ando brăk la
minoritaturen taneske
Lini po 9 decembro 2004

KOMENTARUREA PAI MOLDOVA
ko dui-to Konkluzia Komitetu Sftosku Consilo Evropako
pi Konvenĉia Kadroske kai lel ando brak minoritaturengĉi taneski
(aprilo 2005)

RESIMOS Res CMN (2005) 8
Pai Konvenĉia Kadrosko kai lel ando brăk le minoritaturen
taneski andai Respublica Moldova
Lini le Komitetostar Miniŝtrengo po 7 decembro 2005 bărŝ
Pala 950-ulea malaimos le manuŝen ando ministero

Kiŝinău-2006

Strasbourg, 9 decembrie, 2004

Komitetu Sfatosku pala i Konvenția Kadro so lel ando Brăk le Taneskî Minoritetea

O DUI-TU KONKLUZIA PAI MOLDOVA; Adoptirime po 9 decembro 2004 berș.

REZUMATO

Pala so o Komitetu Sfatosko leau o alaeskî rezumatu ando marto 2002, haj i Rezoluția le Komitetu Ministerengo ando Ianuaru 2003, i Republica Moldova astardeau te kărel ația te lacearel i situația li taneske minoriteteengî, andal averea sferurea, cai sî arakadine lenga cibasa, tradițiasa hai lengî kultura.

Ji akana aceleau but bukea na kărdine, but anda lende sî pandime li marimosa hai parimatenta kai sî andi Transnistria, kai kăren ka te rodas soluția, ka te avel palo ciacimos li thanosko suveranu Moldova.

Le Manușa Statoskă sîle te den baro dikhimos ververea kultururea, minoritengo karaktero, hai po savimos sîcaimosko, hai te sîkaen le manușen kai sî andal minoritetea taneskî. Le manușa statoskă trebun te vazdin o pučamos, ca te siklărelpi vareso de obiektoara ande cib li minoritengo taneskî, hai te lacearel o siklărimos andal codola ciba. Le manușa statosku sîle te ristărel hai te labărel mai tarazo li ciba le minoriteteengo andi mass-media hai andi vakărimate administratsiako. Katar încelel ca te aven manoș andal minoritetea pașa le kidimate bare thanosko.

Sî but buchea kai trebunle te denli vast hai zor kai te aven tode ca te avel dialogu mașcar le etnosurea, hai po monitoringu le bukeango pal kodola thana.

Mai sî angli kerkimo kai penel ando traio le Romengu, ka te vazdenpe opre hai te na aven diskriminiruime, te na aven cinde katar aver manușa kai train ketane kai sî ji aghes ek baro pučimos anda lendi. Trebul te kărelpe ek ația kai te lacearăn lengî situația po sikaemos, varvalimos, soțialu hai te aven line hai te den sfato kai te nakaen andi politika taneskî.

KONȚINUTO

I BAZIKO KONKLUZIA

Ek procesu po monitoringu

Labărimos andi Transnistria pi Konvenția Kadro

O cadro legalo

Labărimos le zakoneske ando praktiko

Khidimos le anaiengo

Bir hai mașcaretniko dialogu

Situația le romengo

Sîkaimos

Labărimos i șib le nationale minoritetongo

Akanutnimos

II KOMENTARIO PO VERVER ARTIKOLO

Articlo 3 Konvenția Kadro

Articlo 4 Konvenția Kadro

Articlo 5 Konvenția Kadro

Articlo 6 Konvenția Kadro

Articlo 7 Konvenția Kadro

Articlo 8 Konvenția Kadro

Articlo 9 Konvenția Kadro

Articlo 10 Konvenția Kadro

Articlo 12 Konvenția Kadro

Articlo 14 Konvenția Kadro

Articlo 15 Konvenția Kadro

Articlo 18 Konvenția Kadro

III. AGORUTNI KONKLUZIA

Lace paruimata

Le problemurea kai acile na kărde

Le recomandația

**KOMITETO SFATOSKO
PALA KONVENȚIA KADRO KAI LEL ANDO BRĂK
MINORITETUREN TANESKI**

O DUI-TU KONKLUZIA PAI MOLDOVA

1. Komiteto Sfatosko leau akanutno konkluzio po 9 decembro 2004 băřș po articlo 26 (1) pala Konvenȃia Kadro hai punkto 23 pala rezolutia (97)10 palo Komiteto Miniřtrengo. Akanutno konkluzio kărdi po baziko informaȃiaco, kai arakălpi ando Lil cărdi li Tanestar (cate hai mai dur sa Lil Thanesco) lino po 14 maiu 2004 băřș, taj andal aver lila, taj mai pala informaȃia kai sas kidini ando Komiteto kana kărelaspe phirimata andal forurea: Chiřinău, Taraclia, Comrat po 12-15 oktobro 2004 băřș.
2. I cotor aconutni konkluzio palo Komiteto Sfatosko, aracleau sai mai baziko pucimata pala situaȃia kai mangăla i Konvenȃia Kadro pai Moldova. Sa kodola situaȃii sas but miřto sîcade andal rezumȃii pal artikle ando II cotor, kai sa kăren partea andai Konvenȃia Kadro pal kodola pucimata, kai trbun vazde, hai pal sai o Komiteto si te înkalael soluȃii.
3. Il dui catora sîli bazica, kărdi ando eculea fazo palo monitoringo pi Konvenȃia Kadro, avridini andi ek konkluzio li Komitetosko Sfatosko po 1 marto 2002 băřș, taj andi rezolutsia palo Komiteto Miniřtrengo lini po 15 ianuario 2003 băřș.
4. III cotor sîlis konkluzio, kai dařtin te aven baziko andal kodolen konkluzio kai kam trebun te lelli o Komiteto Miniřtrengo andi Moldova.
5. Komiteto Sfatosko but kamel te mai avel angli dialogu mařcar le manořa statosko, taj le minoritetea nacionalu, taj le aver manuř statosko, na-statosko kai kamen te avel kardi i Konvenȃia Kadro. Ka te avel i Konvenȃia Kadro putărdi andal saura, o Komiteto but mangăl ka i konkluzia te avel sa akanak dini saurăngî.

I. BAZIKO KONKLUZIO

Ek procesu po monitoringu

6. Moldova sîkadeau sar te paşol ka te kârelpi mai mişto o monitoringu pala i Konvenţia Kadro. Ando than Moldoviaka sas kârdo îk seminaru, ka te arakâlpe le factorurea, hai te sikavas sar te avel o planu pala I Konvenţia. Po seminaru sas acarde li naţional minoritetea hai Komiteto Sfatosko. But laciamos sas le naţional minoritetea sar po seminaru saura lila ando procesu po monitoringu (Konkluzio po Komiteto Sfatosko; Komentarurea po Guvernu; Rezoluţia po Komitetu Miniştrengo) sas rincibarde pala lengi ciba. Le seminarurea kai mai sas kârde anda le pucimata li naţional minoritetongo, hai pandime le Paktosa po stabilitetu ando Sudo-Vesto Evropako (Sudutni-Răti Evropa), sas pruve, sar i Moldova kârdeapi but activu andi protekţia naţional minoritetongi sar maşcar le manuş bare statosko, gadea hai maşcar o ţivilno khetanimos, taj thavdel te del barodikhimos le puşcimatengo.
7. Dudalo sî, kana kerelaspi o lil Statosko, le manuş bare mangânas sfatu katar le nacional minoritetea, tali codola na kârdine i konkluzia pi kodoia so depi дума. Si nacional minoritetea kai nai naistume sar sas o pandimos maşcar len taj le manuşenţa statosko. Ita star o Lil Statosko na ji ando agor sîcavel so mangân le minoritetea. Ko angluno li manuş statosko kai si tode andal minoritetea hai le minoritetea nacionalu sî te aven mai putarde ek andal averesti, hai te aven mai paşe ek averestar. Gadea ando-ktan on kam daştin te ţirdin pesti saurân con sî ciutine ando proşesu po monitotingu pala Konvenţia Kadroske.

O Labărimos pala Konvenţia Kadro andi Transnistria

8. Ando kerdimos po akanutno Konkluzio o barodikhimos le Komiteto Sfatosko sas kidini pal bukea so kârelasle le manuş bare statosko po labărimos la Konvanciako Kadroske po than kai nai lengî zor le manuşengî le barengo. Taj sadi-ek, o Komitetu sîkavel sar sî but baro u puciamos ando than i Transnistria. Sar kam înklen ando kudua puciamos, katar hai kam dicâlpi sar kam jeal o dialogu andră akeardimo pala pucimata sar si o zuralimos le thanosko moldoviake, o jiundimos naţionalu, o jiundimos cibako.
9. Andi situatia kai kârdeapi o monitoringo po labărimos pala i Konvenţia Kadroske pal thana kai ni daştin te priin pala lendi le manuş statosko i Moldova aşel te avel but paro. Si so te motas andi zor kai tonla le manuş statosko hai na-statosko ka te kârelpi pandimos le manuşenţa ando ţivilno khetanimos po than Transnistriako, ote kai sî sa jutimos on akarenpi po kidimos, kai sikaenli te aven birale hai te akiarenpi maşcar lendi.
10. O komiteto ginavel, andal saura kon si akarde po trajdimos le procesosko trebul te avenli îk pozitsia pîţardi miştothodi taj but sîgu te len îk alau ciacio po butangli. Ek so mangâlpi li lenoalaestar sî te pativimilpe i Konvenţia Kadro so si todi te arakâl saura minoritetea nacionalu po than Moldova.
11. O Komiteto Sfatosko barea traşasa sîkavel le parimata, kai înkleste andi Transnistria, cana camline te cion o xramos latino anda le kâra sîkavomasko. Sar pendine taj le organizatsii internaţionalu, o Komiteto Sfatosko ginavel andal chiavoră kai sîkaen, andal manoşen kai sîkaenli, hai lengî manuş, so si şiutine ando cingar, si but paro, anda kadaia sar lengi cib kai delpe дума sî ando hanrîmos po than Transnistriako. Mai dur kârelpe nasul le ciavorengî ke ni daştin te sîkaen andi lengi şib, ni aven ciacimos te aven con sî taj sî şiutine ando cingar, o înclimos catar daştin te avel sarpo drom politikano.
12. Sî ciavoră kai astarde te sîcaien kana trebulas, taj saek i situatsia andal kâra sîcaimasko aşel na laci taj traşarni. So sas thodine po lil dui kâra sîcaimasko le „manoşentsa” so korkură

todinepe pai Transnistria, ni înkalade o saio baro puşiamos kai andeau ka te avel gadea parimata.

Bazika lejislativu

13. O Komiteto Sfatosko arakleau sar i Moldova pala ekolea Konkluzio, te kârel o ristârimos le articlosko baziko po ciacimos saurengo minoritetongo nacionalu,taj po ciacimos lengo oranizatsiengo kai on bukearen(kate taj dur o articlo pal nacional minoriturea), lini ando agosto 2001. Ando decembro 2003 bârş ciacimaski bazika pala protekcia nacional minoritetongo, sa thodeapi taj o Artiklo kai pruvil baziko drom po nacionalu politika ando than Moldova (kate taj dur artiklo po politiku nacionalu). O lil caduva si akto juridiko but trebuvmasko politiko.Pala lesti le organurea thanosko sî te vastipenpe ande lengi bukhi, ka te daştin te zuralen o than moldoviska taj o vestoujimios nacionalu. Ando oktombro 2003 u Parlamentu kârdeau o planu Nacionalu palo ciacimos le manoşesko po 2004-2008 bârşa, sa kate sas tode cusea aver jiamata palo protekcia nacional minoritetongo.Palutne bârş ,naistume le contacturengo kai ss maşcar o Konsilo Evropako, sas kârde but artikle poala protekcia minoritetongo nacionalu. Komiteto Sfatosko zurales mangâl le manuşengî kana kamena te kâren paruimata andal artiklorea te na bistrân le şibandar kai denpe duma po than,taj pal aver puşimata li minoritetongo nacionalu, pala cadaia daştin te len o lenoalau sar mangâl i Fremutni Konbencia.

Labârimos lejislativu ando praktiko

14. Komiteto Sfatosko del te jianas, so o rakhimas le artiklengo aşiael sao but baro puciamos andi Moldova. Katar sî te akiaras, sar le artiklorea pala protekcia minoriturengî nacionalu na sî te aven eksepcionalo.O Komiteto sîkavel sar i bazika ciacimaski, so sî todi te kârel protekcia minoriturengî nacionalu, sa gadea sili sar le standarturea evropiska hai internaţionalu. Hai but nasul fala amen te aşunas catar la minoriturea nacionalu, sar po nevelo thano le manuş ne îi kâren sar si ando artiklorea po sîkaimos, na mecân te bariol i kultura, na mecân le nacional minoriturea te cionpe ando civilo khetano. O Komiteto rughil le manuşen thanesko te aven leno alae politiko, hai te bukearen pala so mothollengî i constituţia hai te aven paşă le minoriturea nacionalu, napriindo po parimos ekonomiku kai sî po than moldoviska.

Khidimos le anaiengo

15. Ando aktombro 2004 bârş andi Moldova sas thodi taj khârdi ekto skriimos le manoşengo dikana o than khârdeapi suveranu. Anglo kadova sas kârdo 15 bârş palpale ando1989. Le experturea pende so laci sî kodoia bukhi . O skirimos kam sîkavel sea o âtnosu sosî andi Moldova. Hai pala kadaia cam avel naparo te kârelpe i politika taj le jeamata pala Konvenţia Kadro andi Moldova. O Komiteto Sfatosko sikavel pala so le anaua skriimasko kam aven bukearde, le manuş statosko kam trebun te len jiamata pala protekcia le nacional minoriturengî, pal anaoa na putarde andal saura, gadea sar mangâl o artiklo 3 pai Konvenţia Kadro kai sî nikârdi andal standarturea maşkarthanurengo.

Bir taj maşkar-etniko dialogu

16. O Komiteto Sfatosko prisardeau meşto po bir taj lacio alaimos ando khetanimos moldoviska, kai le manuş statosko sîkaven sar kamen te aven ando dialogu, hai kamen te avel pralikamos maşkar le âtnosurea. Sa kate o Komitetu mangâl te mai kârelpe îk monitoringu, kate kidin le anaua pai diskriminatsia hai pal bukea nabirosko. Katar kamelpi ka o dialogo te avel but andralo, taj te ni avel nebiros, kai but malaelpo le Romendi taj le pakeavendi na sar o butimos thanesko.

17. O Komiteto Sfatosko sikavel, sar i mass-media hanrî parudiapi, ando mişto, tali sadiek nai sî naistume sar i mass-media phiradiol verver andal pandimata li etnosurentsa. O Komiteto mothol star kadaia chârelpi: I mass-media si ji akanak dischârdi po prinipo li şibango.

Situatsia le Romengo

18. O Komitetu si darano kodolasa sar sî i situatsia phari le romendi andi Moldova. O Komiteto ginavel ke le manuş statosko si te na bistrân le romendar taj te len jeamata but lace ka te denli lace thana andi sfera sikaimaki, te denli thana bukiako, ta te denli drom ando tsivilno khetanimos. O Komiteto Sfatosko ginavel ke le manuş statosko na but khâren andal rom, sar le manuş statosko bare, gadea i le manuş andal primării. O Komiteto mangâl le manuşendar te aven but paşă le romendar alaiesa, sfatosa taj loventsa. Te zutinin le romen taj te agoren i izolatsia kai khârdeapi andal rom aghes.

Sîkaimos

19. O Komiteto Sfatosko phenel, ke o legjislativo moldoviska ke sî po ciacimos po sîkaimos le sauran manuşengo so sî andal minoriturea nacionalu, sil sar mangâlpi andal standarturea maşcarthane. Tali kadoua legislativu na mişto kherel buki. Mangâlpi but jiamata ka te vazdilpi o savimos le siklâren, te khârenpi lila andi cib le minoritetongo nacionalu. O Komiteto sicael, sar but baro dikhimos aelas mişto te delpi le procesosko maşkar etniko hai polikulturu po sîkaimos, hai mai but sar kam delpi i cib statosko kodola manuşengo kai sî minoriturea nacionalu. O Komiteto Sfatosko mangâl le manuşen statosko te na bistrân le romendar po kodoua pucamos, anda kodoia ka le Rom sî but nasîkade.

O Labârimos i cib le nacional minoritetongo

20. O Komiteto Sfatosko mothol sar taj le manuş politiko taj le manuş ando ţivilno khetanimos, kai sikaven po kodoia ke ferdi trebul te khârelpe nevo o Articulo po labârimos le cibango, lino ando 1989 bârş, taj şiuoto ando na-akiardimos le Thanesa vesto Moldova. O puciamos le cibango orta sî so ando procesu vazdo li Thanestar Moldova kai kamel te avel vastonacionalu. O Komiteto akhiarel, ke ando than butnacionalu o puciamos le cibango, sî zurales duchado taj sanoro. Cana tolpe hanrî iniţiativa ando kadoua puciamos, daştil te astarel bari iag politiko. Daştil te avel sar kana vazdeapi o puciamos le rusisika minoriturea anda-i lenghi cib. Ita star o Komiteto delpi pala politika thaneskî, sao rakhel o statusu-quo, ferdi te rakhelpi o akiardimos.
21. Sar ne jiana li bukhea maiangli, o Komiteto saek ginavel so trebul te nikhârenpi le printipurea pala Konvenţia Kadro, hai te haminpi ando kodoua puciamos le nacional minoriturea. Pala le alaua le Komitetosko Sfatosko kodoua sî sao lacio drom kai daştil te del lacimos le nacional minoriturengî so beşen po kodova than.
22. O Komiteto phenel sar naistume aşileau le nacional minoriturea, kodolasa ke akanak on daştin te den дума pi lenge cib andal verver tana. Taj avela but mişto angli te lâbârelpi li ciba andi mass-media, sîkaimos, maşkar le phandimata le manuşenţa thanesko publiko. Barodikhimos sî te delpi cibako ukrainiska hai le kodolengî kai sî but hanrî, hai sa kadea hai le le Romengî.

Akanutnimos/Participaţia

23. O Komiteto Sfatosko phenel sar le minoriturea nationale aşile but naistume, sar sas kotorlipe andi khetanimos le thanesko. Tali saek o Komiteto Sfatosko mangâl le manuşen statosko te na aşiaenpe gi kate tali te buearen dur po kodova puciamos. Te bukearen le nacional minoritetonţa, ferdi on jianen mişto le puciamata kai sî lendi, te keren but konsultaţii, te thon manuş andal minoriturea andal sobe statosko. Barodikhimos mangâlpi te avelpi le minorituren kai sî hanrî po than, hai le romengo kai igi akanak sî parude ando tsivilno-ekonomiko drom.

II KOMENTARO PAL AVER ARTIKLOREA PALA KONVENȚIA KADRO

ARTICLO 3

Kriteri țivilno ando putardimos le alaesko „nacionalo minoriteto”

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

24. Ando lengo ekto konkluzio, o Komiteto Sfatosko mangălas te tolpi o kritero țivilno ando putardimos „nacionalo minoriteto”, astardo ando legislativu moldoviska. O Komiteto mangleau barodukhimos katar le manoș statosko pal parimata procesosko taj ciacimasko sai malaelle le țivilie avrutne (kotar 4000 gi ko 5000 manușa) sai beșen po than moldoviska de but bărș, tali naștin te aven țivila manuș kadale statosko.

Situația de aghes

a) Lace paruimata

25. O Komiteto Sfatosko baxtarel le jiamata manoșengo statosko, sar kodola sî putarde te nikhăren dialogu le manoșența avrutne. Le experurea mișto dikline sar le avrutne kărenas dialogu taj sas prezentu pal khidimata kai khărdeavli o Komiteto Sfatosko kana avile andi Moldova, tali le manoș statosko kărde lace paruimata ando legislativi le thanesko Moldova . Kadaia kam avel but lacio, ke li jiamata pai neotriki te na aven but pare.

b) Problemurea kai acele te kăren-le

26. Napriindo pal but paruimata lace le manuș avrutno arakade, so beșen pi phu moldoviska mai but di deșa berșa, taj mai angli malaienpe bute parimatenta te aven manuș na-avrutnemanușa. Pala alaua li Komitetosko gadea sî andai kodoia ke nai akhiardimos duialo pala dui țivilnea le thanența katar țirdinpe on.

Rekomandația

27. O Komiteto mangăl le manușengî so bukearen po kodoua puciamos te astaren but zurale jiamata sai te na khăren pharimos po puciamos ando țivilno moldoviska. Gadea kam daștis te khăras but sîgu le avrutnen nakhade ando khetanimos moldoviska. Gadea on kam aven arakade po ciacimasti, so taj sî skriimo andi Konvenția Kadro.

28. Komiteto Sfatosko ginavel hai dikăl sar daștil te kidel andiktan realo le avrutnen pala Konvenția Kadro po baziko lako averen artilen, taj mothol te khărelpi sfato saurența con mangăla cadaia.

Khidimos le anaiengo

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

29. Ando ekto konkluzio, o Komiteto Sfatosko mangleau le manușengî statoskî te astaren îk nevo xramosardo le manoșengo ando than moldoviska, ka te avel katar le neve anaua hai realo pal saura etnosurea so beșen andi Moldova.

Situația di aghes

a) Lace paruimata

30. O Komiteto bahtaresardeau, sar khärdeapi ando oktobru 2004, xramosardo le manuŝengo andai Moldova. Le experturea prinjiande so lacio kamavel o xramosardo, ando zavamimos politiko, taj pe jiamata so kam lenpi andai Konvenția Kadro. O Komiteto bahtarel sar khärelas monitoringo li dikhine maŝkarthane, taj o Konsilio Evropako. Butlacio sî sar le manuŝ statosko bukhiaren hai te denavri le respimata po ando 2005 bärŝ.
31. Le experturea butlaciarel, so le puŝle daŝtisarde kana kamenas te moton so natsia sî on hai ando lil po pucimos na sas le anaua natsiako. Kadaia deau lengo drom te motonpe kon sili on. Sa ŝukar sas tode le pucimata andai cib. Puŝelaspi sai cib delpi duma but ando khär, so ciba verver jianel u puciado. O lil puŝhiaimasko sa khärdo andi cib statosko, hai cib rusiska. Sas te avel ŝukar te tas o dikhimos po agoralau, so khärdeavle le dikhine maŝkarthane ando lil Plenaro, kaj le pucimata tode pe cib, taj nacionalo, putränas na-akhiardimos hai hasardimos. Le dikhine phenen sar le manuŝ puciade angledenas buti godisarel, tali andal aver thana le xramosarde zumavelas te cionpe andi angledi le puciadengo. Te lacearel lengo vasto alaimos ando „rumîia” po „moldoveia”.
32. O Komiteto phendeau sar le organizatsii nastatosko khärde bari kritika le manoŝengî statosko hai i mass-media, sar ne anglokerdiau le puŝiaden ando xramosaros. On ginavel so le manuŝengî ni phendine so buträbul o xramosamos, ni phendine sar kam jial o xramosamos taj so pucimata kam aven. Ita star andal but absere dikhälaspe o na-alosaros taj i traŝ maŝkar le manoŝ kai sas puciade.
33. Le dikhine maŝkarthane ginavel, so na-dikhano pal saura minosurea, saek o xramosamos nakleape miŝto andi Moldova. On sîkaven pal anaua so kideape, taj lengo butfardo putärdimos andal saura.

Rekomandația

34. O Komiteto Sfatosko mangäl le manuŝengo statosko te na garaenpe le anaua andal saura minoriturea etniko, andal lengî ciba. Pala so le anaua po xramosamos kam aven kidene, hai bukearde, on kam aven sîkade saurängî hai kam aven arakhle le articlosa 3 andai Konvenția Kadro, taj aver maŝkarthane jiamata palo khidimos anaiengo peskale. Ita star le manuŝ statosko trebun te den o alau, pala so le anaua po xramosamos kam aven jiangle, ni kam aven labärime andi polito nasul. O Komiteto liniol, so kodoia but mangälpi te na avel pala anaua so phenen andal etnosurea so sî po than.

ARTICLO 4 FREMUTNI KONVENCIA

Akcio thodi po marimos la diskriminațiaca

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

35. Ando ekto konkluzio o Komiteto phenel, so i statistika del cubut thele le anaua pala diskriminatsia po punkto nacionalo, taj akhardeau te lelpe, taj te vazdelpi kadova puciamos. Sai but le kombutsmanurendar mangleape te delpe barodikhimos lilengo sai sî pala arakhemos le nacional minoriturengî.

Situația di aghes

a) Lace paruimata

36. O Komiteto Sfatosko phenel sar le lila kai motholpe andal, nacional minoriturea, taj lengo ciaciamos uŝtado andal instanțiuria, aŝiael neparuime. Le combutsmanurea sa ni den barodikhimos kadala lilengo.

b) Problemurea kai acele te kären-le

37. O Konsilo Evropako, so sî naando rasismu taj natoleranto ando duilea phendimos pai Moldova, taj o Konsilo sfatosko sikavel sar le manuș le statosko ji akanak na jeanen kanci andai situatsia akonomiko taj țivilni le romenghi. O Komiteto phendine le manușengî statoskî, sar sîli anaua katar le verver thana, sar le romen si ji akanak bare pușimata pai diskriminatsia, taj aver pharimata.
38. O Komiteto Sfatosko mangăl katar le kombutsmanurea pruvimata,so na but lila so arasăn lendi, sicavel sar sî realu u pușimos le romența.Avelas mișto ke le kombutsmanurea te den informatsia maibut le romengî, andai codoia sar on marenpi la discriminatsiasa. O Komiteto bahtarel o paruimos ando Articlo pal combutsmanurea, taj ginavel sar o paruimos kam avel but lace andal nacional minoriturea.
39. Avrikadalatar, o Komiteto Sfatosko del priimos pal parimata, le organizatsiengo na-statosko sai malaenpi andi lenghe bukhi kai khărelpi pala protekcia li minorituren hai o marimos la diskriminatsiasa.

Rekomandația

40. O Komiteto mangăl le manouendar statosko te len agoralau taj jiamata po arakhimos le prințipurengo so ni kam mekhel te avel diskriminația ando khetanimos hai saura nacional minoriturea avena saiek.
41. O Komiteo Sfatosko rughil te avel but sîgu o procescu agorutno po baziko ciacio andai bukhi le kombutsmanurengo, te khărelpe but sîgu pîțardi informatsia saura manușengo po than , sar sî gadea mekanismurea so arakhăl kana sî discriminatsia, hai so le organizatsii na-statosko daștin te pîtran le interesurea le minoriturengî kon maladea ando pesko drom descriminatsia anglo khidimos le kombutsmanurengo.
42. O Komiteto phenel andai protekcia ciacimasko le minorituren nacionalo, sî butferdi te laciarelp i bukhi le organizațiengo na-statosko, hai te aven vesto, hai te opreinkereli andi Moldova.

Situația le Romengi

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

43. Ando ekto konkluzio so khărdeau o Komitetu Sfatosko, ote mangleape ka le manuș bare statosko te arakăn sar te khărenpi le pucimata bare, kai sî le Romen andi Moldova: parimata khetanime-ekonomiko, o dinoavrimos hai i diskriminatsia ando khetanimos.

Situația di aghes

- a) Lace paruimata
44. O Komiteto Sfatosko bahtarel sar le manuș statosko cionpi andal pucimata le Romenghi hai kamen te laciaren lenghi situatsia ando khetanimos. Sar motholpe ando Statosko raportu, le romengî vastdelpo love ando sikaimos, sastimos, vazdimos le kărengo hai aver.
- b) Problemurea kai acele te kăren-le
45. O Komiteto Sfatosko ginavel, so i programa statosko lini ando 2001 bărș po ciutimos le Romengo ando khetanimos na sas khărđi mișto. Sî gava kai le Rom maidur îngärenla but paro. Le gava sî thode andol na-lace thana, kai sî dur le forostar. Ita star andal kodola gava sî baro pucimos le panesa, tatimasa, nai ujo sastimos, taj averen pucimatența. Le experturea den baro dikhimos po kodoia sar le Rom ni khăren buki katindi, katar înklel katar lelpi o parimos lovența, sa baro puciamos sî sar le Romen naile kăra, o sastimos sî but nasul le Romendi .Le Romen ni avenli drom pala serviurea kocialo, kadala saura khăren ka le Romengî but hanrî te delvasten le manuș statoskî po than. Ando sîkaimos

motholpe sar le seavoră ni phiren te sîkion so o gav lengo sî dur le thanestar kai sî o kâr sîkavomasko. Le Rom aşen na sîkade, kadaia khârel but pare pucimata sar pi cib moldoviska, kadea hai pi cib romani. Sa kate motholpi sar le Romen naile nakaimos pal instantsii le manoşendi statosko taj pal puciamata khetanime. (Dik le alaua po art.5,6,12, 14 taj 15).

46. O Komiteto Sfatosko ginavel, na-dikno so o than moldoviska sî akanak andal bare parimata khetanime-ekonomiko, le Romengî sî sai butparo ando khetanimos. Le Rom cubut averengi nacional minoritaturengî sî parude ando khetanimos hai sîli sai but stereotipurea katar i mass-media. Andal but raionurea le manuş statosko kâren jiamata pai diskriminacia le romengî.(dik komentario ando art. 6)
47. O Konsilo Evropako khârel bare khidimata pai konsultacia le Romenţa kate khârelpi le jiamata pala strategia kai kam tolpi paşo programo statosko sosî te avel pala integratsia le Romenghi ando khetanimos. Ita star kideapi manuş te aven parlamentarurea Rrom andal verver organizatsii kai sî te aven baziko ando dialogo hai te den vast promotu le romendar. O Komiteto Sfatosko dikleau sar le manuş statosko kamen te bukearen putardo po kadava puciaimos, hai godisarde te avela but mişto te khâren buki pal verver absera po Programo 2001

Rekomandacia

48. O Komiteto Sfatosko akharen le manoşen bare statosko hai thanesko te bukhearen le Konsilosa Evropako te zinzârel but angli i buki po laciarimos le romengo andi sfera socialo/khetani-ekonomiko.

ARTICLO 5 PALA CONVENŢIA KADRO

Opreinkerimos kulturako le nacional minoritaturengî

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

49. Ando lengo ekto konkluzio o Komiteto Sfatosko mangălas le manoşengî statosko sar cu but hai zurales te opreinkerimos ando sea kodova so kamena te keren le nacional minoriturea kate xastralpe hai te zumavelpe butangli. Si butmanglo, so le manuş pativale maşkar le minoriturea te aven akarde kai na te vazdenpe le pucimata.

Situaŝia di aghes

a) Lace paruimata

50. O Komiteto bahtarel i zor thodi le manuşendar statosko hai thanosko, anda kodoia kate khârenpi le barodivesa kulturiska, so khârelli le nacional minoriturea, kate khârenpi o dinoavrimos le lilengo andi cib le minoritaturengî, kate khâtenpi le kăra kulturiska, kăralilengo, teatro, museia. Daştis te mothas so mişto sî diklime le barodivesa sar le nacional minoriturendar gadea hai katar le manuşen thanesko. O Komiteto motol so butmişto sî andai Moldova te avela duecotorengo phandimos, gadea oi daştil te kărel peskî opreikerimos katar le nacional minoriturea andi kultura. Le manuş statosko zumaven te khâren pandimos le thanenţa pasutne okona kana ne arasăla resursurea andralnacionalu (dik sa o komentario art.18)
51. O Komiteto Sfatosko aşilea but naistume la informaŝiatar so dine lengî o Ministerio Kulturako, so I buki artistiko le Romengî sî but opreinkărdi le statostar hai but pakivali le manuşendar statoskî. Le manuş sîkade andai Akademia Sîkaimaski so sî andi Moldova hai sî kotor ando Instituto maşkaretniko but kăren buki pal pîtdărdimata andai istoria le

Romengî. Daştis te acias naistume sar lenghi pîtdîrdimata kam kâren kate, paruielpi o khetenimos anglal Rom, akanak hai ando butangli.

b) Problemurea kai acele te kâren-le

52. Le nacional minoriturea aşiaen naistume le manoşengo statosko hai le garanturea po ciacimos sai kârenli on andi kultura, saek si kon aşiaen na-naistume po kodova sar pativamilpi le garanturea pal eka kazusurea ando thanesko nivelu. Sai cu but le ukraineia aşiale na-naistume statostar, so ni len vasto politiko zurali andai kodoia ke te arakhâlpi lenghi kultura. On mothon, sar o stato na zumavelle kancesa, naprisardo so butalo sî lengo etnosu. Le gagauzea sî naistume sar kârel buki o stato andal nacional minoriturea, tali saek moton on mangânpe te khârelpi but dikhimos pala verver akţio, hai mangâlpi te laciarelpî o mekanismu thavdino po opreinkerimos kulturako le minoriturengî. Le bulgarea ginavel so o statoto but zumavelle u ando opreinkerimos le etnisuren.
53. Le gagauzura kai arakhâlpi ando foru Kişinău but kamen te pîtrân lengo kâr kulturako.
54. Saekdata le manuş patevale andal Rom mangline li manoşendar li statosko te pîtrân îk kâr ando sîkaimos hai kulturako ando foru Kişinău. Sajekvar po jiamata lini le manoşenţa statosko po opreînkrimos po-jiamata andi arta, le Rom ginavel ke o statu hanrî kârdeau andal Rom. Mangâlpi te na bistrâlpî, so le Romen naile than pasutno hai te aven kidine le Rom.

Rekomandacia

55. O Komiteto Sfatosko ginavel, sar i Moldova trebun po ciacimasti te opreînkrimel fiesai jiamata kai kâren le nacional minoriturea, so te arakhâlpi taj te zurarelpî i kultura lenghi. O stato sî te îngaren politiko ciaci thodi po opreînkrimos taj zuralimos kulturako, sai sî le minorituren hai le tradiţien so sî le ukrainen. Barodikhimos sî te tholpi pal puşimata ando ka te putrânpi li kâra kultururengî, maibut po pucimos pandimo le Romenţa.

ARTICLO 6 PALA KONVENŢIA KADRO

Jiamata le statosko, vartume po pravarnimos toleranto hai maşkaretniko xâlovimos

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

56. But mişto o komiteto dikleau u but pateavalos ando chetanimos moldaviaku, hai i situatsia toleranto kai sî. O Komiteto diklea sar ni akhiarenpi hai patevalenpi maşkar pesti le manuş moldoveia taj le manuş rusiako cib hai acileau traşardo andai kodoia situatsia. Ita star o komiteto but mangleau le manoşendar statosko te khâren politika tolerantu hai o dialogo godisaro po puciamos andai politiko cibako hai politiko istoriako, ka te na avel cingar ando khetanimos.

Situaţia di aghes

a) Lace paruimata

57. O Komiteto naistume phenel, sar sî parimata ando khetanimos, tali saek i situatsia maşkar manuş kârdeapi laciortî, barileau onivelu toleranto maşcar la manuş. Le manuş statosko, taj le etnosurea so si andi Moldova akhiaren sar sî vastno te aven saura pralikane maşkar lendi,ferdi gadea i politiko andi Moldova daştîl te avel stabilu, taj zurali.
58. O Komiteto bahtasardeau, kana andi Transnistria sas o baro marimos ando xramosamos latinisko, sar ciuteapi le organizaţii na-statosko, hai le manuşen statosko sai but (O

Birova pala pandimata mascaretniko), hai gadea i mass-media sai ciuteapi te khârel o dialogu le organizaționgo na-statosko andai Transnistria . Ando kodova kontexto sas thodo o akcento po alaua akhiarimasko mașkar le minoritetea naționalo andai Moldova hai i Transnistria kai te laciarel i situația le romengi otar ando sistemo sîkaimasko.

b) Problemurea kai acele te kâren-le

59. O Komiteto ginavel, so napriisardo pal kodova sa i situația khârdeapi laci, sa-ek. O khetanimos Moldaviaku aciael principurea cibako, hai po puciamos andai integritetu Moldaviaku hai naționalu. O nakaimos kodola puciaimatendi khardeapi na but lacio, sa-ek malaelpi ando khetanimos i intoleranța kai opreinkerella i mass-media.
60. Pala alaua le Komiteto Sfatosko o puciamos so sî pala Transnistria sî butbaro ando khetanimos, sar i Moldova gadea i andi Transnistria. Kadava marimos sî but nasul andai politika hai ando khetanimos Moldaviaku, sî but nasul andai toleranto so sî, ando pandimos mașkarerniko, zuraliimos thanesko, hai anda o suveranitetu naționalo.
61. O Komiteto ginavel, so o khetanimos Moldaviake acileau i gi akana intolerantu, hai nasul zurales priilpe po minoritetea naționalu hai sa ku but priilpe mai nasul le Romendi hai le pakeadendi.

Recomandația

62. O Komiteto ginavel andai kodova kate avel o khetanimos socialo te avel zuralo ando than, le manuș statosko sî te khâren kurso po vazdimos pativalo mașkar saura, te akiardion mașkar pesti le saura, te avel pandimos mașkar lendi le verver etnikorea, hai le verver ciba. Le manuș te khâren cu but kate ânkalaelpi le parimata mașkar saura. Ando kodova kontexto si but-ferdi te vazdilpi o sîkaimos, te vazdilpi i mass-media taj i kultura. But mangâlpi te kârelpi baro dialogo ando șitimos le manoșego ando khetanimos sai but le romen hai le pakeaden.
63. Ando puciamos Transnistriako sî barodikhimasko andai kodova kate laciarelpai hai te avel o agor le cingalosko so si, kadai sî te kârelpi ando dialogo todo po akhiarimos etniko.

Mass-media taj laki buti

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

64. O Komiteto Sfatosko ando lesko ekto konkluzio sîkadeau sar avela mișto andai mass-media te khâren buki vasto, hai te aven toleranto kai vaș mașkaretnikorea. Kadalasa kam kârelpi akhiaremos mașkaretnikorea, naprisamo andi sai sfera on khren buki.

Situația di aghes

a) lace paruimata

65. Le experturea bahtosarde i buki le manoșenghî andai mass-media andai kadaia kate vazdinpi le pucimata andai situația toleranto hai o akearimos mașkar le etnosurea. Sai ku but sas vazdo kadava puciamos ando proiektu kârdo ando pașomilai 2004 le manoșența so kâren buki ando xramosamos vasto. Le divesutne andal verver etnosurea, hai sai beșan andal verver thana, khârdine îk drakhlin so daștila te kârel dinoavrimos pal dui șiba (cib naționalo hai i cib rusiska), so daștila te opreinkerel verver kultura hai o dialogo, so kamdaștil te îngârel o monitoringo pal kodola pucimata sa-i but bare andai mass-media. Angla i kadaia kârdeapi dialogo (Etnoforum) le manoșența andal kâra informaționgo, kai sas opreinkârma le organizatenta mașkarthane. Kadava kidimata jutisarde le național minoritetea andal but pucimata so sîli. Kate on akiardinepe te pîtrân îk web-saito taj te pîtrân programo-tele sa po kodola pucimata ando sea o khetanimos.

b) Problemurea kai acele te kăren-le

66. O Komiteto Sfatosko del dikhimos baro pal pucimata, sar i mass-media andi lenghi informația so del sîkael o ververimos mașkar le pandimata so sî le minoriteturu nacionalo hai le statos. Pala so kărdeapi o analizu pal saura emisiuni, dikleapi hai kărdeapi konkluzio sar kărelpi politika neciaci hai sar sîkaelpi le stereotipurea angla le nacional minoriteturu hai le manoș so sî thanesko. Pi sea i situația so nai laci andi Moldova anda le nacional minoriteturu, so but nasul sî andai kadaia ka o khetanimos ta avel toleranto, hai le mașkaretnikorea te akeareni, sî te motolpi kate sar ni arasāl godi alternativo hai ververimos andi mass-media

Recomandaci

67. O komiteto mangāl te vazdilpi pozitivu i buki so kărel i mass-media ando khetanimos, te kărel buki so kam zutol te kărelpi integrația naprisardo po so than sîli ando dinodumos hai andi so cib kăren buki. Baro dikhimos sî te delpi le manoșengî so kăren buki andi mass-media, te vazdilpi lengo profesionalizmu, te pakiaven le minoriteturu nacionalo, hai o ciacimos le manoșengo. Andiktan le Konsilosa Evropako i Moldova trebul te del o alau ando kadaia ka i mass-media te avel vasto, sai mai but i kompania khetanimi „Tele-radio Moldova”.

Politika hai o marimos etniko

Situația di aghes

a) lace paruimata

68. Le manoș statosko moton so len naile informația andai kadaia ka le etnikorea andi Moldova te marenpi mașkar lendi, te hanpe, te avel diskriminația kărdi andi Moldova pal minoriteturu nacionalo. Naprisardo po kodoia o Komiteto kideau informația andai kadaia sar le manoș statosko nasul akiarenpi le minoriteturu, sai mai but le kodolența so sî cioră. Andai informația so deavla le manoș so kăren buki andal organizații nestatosko sîkaelpi so paro sî le Romengî andi Moldova. Le șingale but nasul piradion le Romența hai le jiuveanța, hai le ciavorența.

69. Le Rom sî but diskriminome andal sudurea, andai kadaia so le șingale hai le manoș starosko ni kamen re zutearen le Romen, hai ne kamen te kăren o ciacimos le Romengî sai mai but kana kărdine nasulimos le romeskî le șingale.

70. Sî informația andai kadaia so le șingale daștin te pandaen le Romen bi ka te aveli motivurea, hai daștin te piradion nasul, te marenli.

71. O Komiteto ginavel, so le moldoviiska manușa statosko trebun te len akții kai te aciaren kadea piraimos le manușen statosku hai le șingalen, aver organurea kai priin pala o ciacimos le manușengo, sar po centralo kadea hai po localo. Trebun te den vast kai ande șingalen te cion le praktika po europako standardo andi sfera po hakaia manușengo, napriisardo, o Komiteto del baro dikhimos po parumata le zakonoske etika le șingale manușa tai kai kam del zor sar ek dikhimo zakonu.

Rekomandaci

72. O Komitetu penel, kai anda kodoia so nai data anaiengo, sî but pares te del ek claro momento so sî intoleranța hai na lace pirimata. Pi kadaia situația, i Moldova trebul te lel konkretno akții po monitoringo andi kadai sfera. Pai rig le manușen statosku, on trebun te

den garantia kai kam dikhälpe sar sî îngärde mai dur le zakonurea, kadea sar mangän le şingale hai kadea sar dikhän le aver organizații pel kodova akții kai sas zareghistruime. Savora riga trebun te aven vasto pakiamos, kai sas kärde savora akții sar del vast o proceso tai line sae sankții lace.

73. Andi sai kodoi vrama trebun te del vast le hakaen manușengo hai i toleranția po piraimos le nacionalo minoritetea, sar dikälpe mai but le Romen kotar le şingalen, la manoş kai kären buti andi judekăți, mass-media hai aver.

ARTICLO 7 PALA I CONVENȚIA CADRO

Chacemaske cadru pala buti le politikane partidurea

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

74. Andi concluzia o Komiteto Sfatoske pendea manușengî statoske te hatearen o zakonoske kadru pala politikane partidurea¹, i buti le organizațienge , sar te arakän/pain te na kären na lace butea anda-l manușa kai sî minoritetea, kai on te arakänpeske hai te organizuin pala lengo interesurea buti andral ande politikane partidurea.

Situația di aghes

- b) lace paruimata

75. Komitetu Sfatoske sî loşalo ando puterdo dialogo kai sî Soveto Evropako po zakoneske expertiza pala moldaviake zakonurea pai buti kai kären buti politikane partidurea hai organizația soțialo-politikane, o kodo alosarimasko hai aver zakonurea, kai sas puceade Komitetu Sfatoske ando pesqe ekto monitoringo pala-i Konvenția Kadro.

- b) Problemurea kai acele te kären-le

76. Dikindo kai sî ek kooperația laci Sovetoske Evropake kai te anen zakonurea po kodo standardo europako, gi aghes nici îk problema nas andini/înkaladi pi agenda buteake ando Parlamento Moldaviako.

Recomandația

77. Komitetu penel, palo so o zakonu politikaki partidurea kam avel alosardo, moldaviake muanușa statoske trebuin te garantisarel manușenghe naționalno minoritetea te aven veste ando lengo alosaripen pala politikano organizația sar penel o articlo 7 andi Konvenția Kadro. (dik mai tele komentarurea ko art. 15)

ARTICLO 8 PALA I CONVENȚIA CADRO

Vestimos ando pakeaimos hai o ciacimos te kărel pakiavdi organizații

Situația di aghes

78. Horahae manușa anda-i Moldova (Horahai Spiritualo Organizația anda-i RM hai o Țentrosku Spiritualo Horahano Consilo), pendine anda lengo paro buti kai te kären ek lil te reghistruin lengo pakeaimos ando Departamento Statosku kai priil pala Pakiamos, harî

¹ Zakono andal politikane partidurea hai soțialino politikane organizații (17 Septembrea 1991), kerdo hai copleteruime ando 19 Octombrea 1993 (# 1615 – XII) hai 30 Sentembrea 1998 (# 146 – XIV).

berşa palal. I RM (Moldaviake) zakonurea² del vast te kären buti savorenqe secturea kadea sar penel o zakonu kai sas laciardo po Zakonu anda-l Sekte 2002, kårdo te laciarel i proşedura te rehghistruin, sar penelpe anda lengî lila kadavo registraţia sas aciarde kai i proşedura ni del vast, hai konik ni daştil te penel sostar. Sar penelpe ando lil Ţentrosku Spiritualo Horahano Consilo, kai sas dine ko Departamento Statosku kai priil pala Pakeaimos ando berş 2002, o kazo silo dino ko Kriso/judecata RM, hai aghes o Horahani Spiritualo Organizaţia bicialde lil ko Europako Criso pala Ciacimata Manuşengo. O Cazo, aghes silo diklo ando Europako Criso³.

79. O Komitetu Sfatoske penel kî kadai dela priil pala late îl manuşa statoske hai dikånla sar ek te arakån/pain i ordinea publiko hai o securitatea naţionalo. Şingalo organurea nikårel controlu pala pakiavdi practika manuşengî horahane, kodolengî kai sile ciacimata dine katar le organizaţiei kai den jutimos ando foro Chişinău. Si cazurea, kai le şingale pirenpe nasul le horahanenţa (controlurea pala lengo documenturea, intimodonlen, tonli te pokinen hai aver po administrativo). Sar penen îl manuş ando Ministerstvo Interno Buteako, kadava akţia sî te diken sar kären buti le manuş kai kären îl kadala kidimata hai na pala le kodola kai pakian. Sar penen on kadava akţia si dikle pala o zakonu RM kai mangålpe katar o Stato te pingearål lengo pakaimos, sar si lende kårdo hai sar te kårel buti.
80. Po kadavo situaţia ko experturea Komitetu Sfatoske si pucimata kana nai konflikto maşkar articlurea Zakonenţa (dik art. 1 katar o Zakonu Cultea)⁴ kai del vast fieso manuşeskå te avel vesto ando lesko pakaimos, korkoro or andiktan averen manuşenţa, privatno or publiko, hai sar sî o facto kai pingearålpe or na kå pakiadi practika si ilegalo gi kana nai rehghistruime. Îl experturea penen, ek argumento kai te pandaen le pakiade organizaţiei si te diken i practika so penel, hai te na pagål i securitatea hai i ordinea publiko, sastimos hai i morala kai arakån/pain le vestimata hai ciacimata le manuşengå hai averengå pakeaimata. Sar penelpe, trebun te delpe vast pala kadava praktikurea kai sî.

Recomandaţia

81. RM trebun te astarål legalino akţiei, administrativno hai aver, te arakål le horahane manuşen sar ek naţionalino minoritetea, kai si vestome te aven loşale pala lengå pakeaimos hai ciacimos te kären pesqe organizaţiei pakeavde kai te na pagån or te discriminiruen, sar penel o Zakonu pala o artclo 8 Konvenţia Kadro.

Manghimos le tatarengo te avel lengo horahano mulengo kår

Le konkluzii pala ekto monitoringo

82. Ando ekto Opinia, Komitetu Sfatosku (KS) penen manuşengo statosku te jutun te arakån vast hai te del lengî sftwarea hai andik tan le tatarenţa, hai te arakån kå kadala manuşa sile len îk tan kai te vazden hai te kären ek kår le mulengo ando foro Chişinău.

Situaţia di aghes

Pucimata kai acile na kårde

² Dik artclo 31 RM Constituţiake hai o Organiko Zakono Nr. 1220 – XV anda 12 iulia 2002, kerdo hai completuruime Zakonosa pala Culte, Nr. 979 – XII ando 24 marto 1992.

³ Dik o kazo Horahai Spiritualo Oorganizaţiake anda-i RM, Nr. 12282/ 02.

⁴ Sa kadea buki ando Sudo Evropako po ciacimos manuşengo ando vasto pakaimos, sa i kubut i Kîngåri anda-i Mitropolia Besarabiska po marimos le Republicako Moldaviska, 13 decembro 2001, Nr. 45701/99

83. KS penel le manușen statoske, ke le tatara mai but varea vazdine kadovo pucimos hai gi aghes nas dino tan hai nas vazdino o kâr le mulengo, hai o primaro ando foro Chișinău dea ek gîndo, kai nas leno tatarendar sar ek lacio.

Recomandația

84. O KS penel le manușengo statosku te dikân pale o pucimos le taterongo hai arakîn ek soluția laci anda lendi hai anda-i administrația foroske kai trebun laci sar mangân le tatara te aștin te vazdin ek kâr la mulengo horahane ando Chișinău.

ARTICLO 9 PALA I KONVENȚIA KADRO

O vast kai del le ciacimata le minoritaturengî andi media

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

85. Andi ekto Opinia, o KS naisarel ando vast kai den le minoritaturengă te aven po mașkar dikle averența anditan ando mass-media. Manușa statoske sas pușc(i)le te den vast/jutin ka le ciba minoritaturengo te aven draberde ande presa po than kai on train, hai sar si kodolengo minoritaturea kai sî mai harî lengo număr, sar si le Roma.

Situația di aghes

- a) lace paruimata

86. Le sigo geamos kai si andi media electroniku privatno andi RM puterdea lace udara anda-l minoritaturea te avel lengî vasta andi media te avel lengî ciba drabarde hai scriime pe kadavo angluno rig/parteia kai train on hai andi aver tana. Anda 150 privatno radioske stația hai TV, 15 kâren lengî programurea, or sî i mai harî kai kâren anda kadala manușa pe lengorî ciba ande-l kodola tana kai train on mai but le minoritaturea te avel lengî programurea: sar si le Rusurea, Gagauzura (but programurea si po radio hai TV andi Gagauzia, hai sar si i Compania publico Teleradio-Gagauzia), bulgarisko (andi Taraclia hai Gagauzia), ucrainisko (ando Chișinău, Bălțo hai ko Edinețko tan), polonezisko (ando Bălțo), rumîisko (andi Soroca). Kodola kai kâren buti trebun te kâren lengî programurea hai pe aver stația radioske hai TV (sar si le rusiska hai ucrainiska) hai te aven kârde/rincibarde pale pi RM.

87. TV hai o radiou publico trebun te îngărel kadala programurea po spețifico temurea hai ando aver baro publico kai si minoritaturea. Kadala programurea kai sî îngârde pi-l ciba minoritaturengî pe 30 minuturea po kurko, kârde andi ucrainisko ciba, gagauskoo hai bulgarisko; hai sar si po 30 minuturea po cion andi ciba biboldi hai romanes. Le kanalurea publico, sa kâren programurea po 30 minuturea pi rusisko cib hai dui varea po cion hai mai kâren fiesao cion pa dui ciba rusiska hai moldaviiska. O Komitetu penel kadava del vast savorengă minoritaturengă hai averengă te aven andik tan. Kadala programurea si kârde genendar kai sî profesionalurea, hai on sile verver minoritaturea, hai lengî programurea si dine avri pi TV hai radio hai rincibarde pi cib statosku. Le minoritaturea si reprezenturuime ando Consilo Observaturengu Radiou Publicu, Companiakă Teleradio-Moldova hai o Emisiako Consilou.

88. Andou presa/lil dino avri, si lace te avel lila kârde mașkar le organizațendar minoritaturea andi cib ucrainisko, rusiska (katar le gagauzi, bibolde, azerbaidjanurea, hai sar si le ruși), bulgarisko, gagauskoo hai polonezisko.

- b) b) Problemurea kai acele te kâren-le

89. Sî diklo ek lacio paruimos kai si le manușen dikle andi media statoske sar si le ucrainen hai cib lengî, ucrainisko. No sa ek, lengî reprezentanturea dikăn kadava situația na laci hai mangăn te aven mai but programurea neve andi cib ucrainisko, kana hai sile skurto (5 gi ko 7 minuturea). Sa akana trebul te lelpel/kărelpe mai but buti po localino tan. Sar penen le manușen statoske, i situația di akana nai anda kodoi kai ni kamel o stato, ci mai sigo si kai nai posibiliteturea kodolen kai kăren buti andi kadavo sfera, hai kai naile lace sikavimos le jurnalisturen hai naile love/resursurea.
90. So pendeam mai opre, le minoriteturea gîndin/penen kă kadala programure so pendeamle mai opre nai lace hai ni arasel te sikaelpel/del avri so trebul pala lengî butea. Sa mai dur acel na pakeardi le problemurea kai si le minoriteturengî kai sî mai harî po numărû (armeia, belorusurea, azerbaijaia, tatarurea, polonezura, lituaeia, hai aver.). Anda-i media publicistico, o numărû hai lengo caliteto si ek kai ni arasâl. But anda-l kadala publikația sî dine avri na sar savoră, tai kai trebun te ton love anda lengî pusuki, hai kai but varea kadala love nai katar te lenli.
91. Le ciba le minoriteturengî kai si andi media, but vrama ni aștin te îngărenla bi lovengî, politaken interesurea, hai bi/na lacio sikaevmos kai te kăres buti andi media. Îi cib statoske hai cib rusiska sî ciba kai delpe дума pesti seoră.

Recomandația

92. RM trebul mai dur te kărel buti pala lengî posibiliteturea economicu, kai te del vast kai te kăren mai but, te nikărel hai îngărâl mai dur i presa andi avera ciba le minoriteturengî, po tan kai train on, hai pesti saoră. Mai but trebul te del vast kodolen minoriteturea kai sî mai harî, kai naili ni ek posibiliteturea andi kadavo angluno drom, hai te len te sikaen jurnalisturen hai i vrama kai delpe le programurea avri.

ARTICLO 10 PALA I CONVENȚIA CADRO

Evoliția pala i politikani lingvistika

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

93. Ando ekto Opinia, o KS pendea kă le ciba kai delpe дума andi RM si sikavde sar penel o zakonu andou 1989, hai kai nas paruidime, dikana o stato lea peskă vesto (independența=libertate). Anda kadai vrama, le manușengî statoske pendeape te kerăn zakono sar mangalpe ando Convenția Cadro, hai le zakonosa anda-l minoriteturea katar i 2001 berș.

Situația di aghes

- a) lace paruimata

94. O zakonu pala Naționalino Minoriteturea, RM paruisardea but aver zakonurea kai denas vast ando ciba li minoriteturengî hai te den dume len andi avera sferurea viațaku ekonomiku, ketanimos kai te aștin te kăren aver zakonurea neve mai lace. Kadea kai le manuș akana sile len ciacimos te den дума rusiska hai cib statoske andi lengorî ofițialno lila pala kadala sferurea. Kadala hai aver factorurea, trebun te del manușengî kai sî minoriteturea te aven hai on andi viața economicu hai andiktan ketane.

95. O Komitetu si loşalo ando butea kărdine maunşendar statosku anda îl berş palal kai te sikaen i cib statoske anda-l manuş pure hai te înkalaven îl paro butea kai si o bilingvizmo moldaviska-rusiska, manglo katar le manuşa statosku, hai gi aghes si kadala problemurea. Anda kadai trebul te penelpe ii organizaţia kai sikaven le puren, materialurea kai denpe avri po sikaimos, li grupurea kărde po sikaemos anda-l ministerurea hai departamenturea hai sar si o grupu buteaku anda-l gava, po 2003 (dik sa le comentururea pala Articulo 12 mai telal).

b) Problemurea kai acele te kăren-le

96. O Komitetu, kă di kana o moratoriu leno kai te del ek statuso mai vastno cib rusisku, 2002, acilea ek problema kai nai claro. Sas kărde verver akţii kai te laciaren i situaţia lingvistiku kai sî ando amaro them/tan hai sî pringeardo kai trebul te kăren actualizaţia le zakonenţa. Sar dikleape kărdeape mai anglal ek statusku programu kai sî mai paro kai le ciba te aştin te kăren buti sas todine andi proiektu po verver nivelurea. Fakto sî kai on priin atentu pala i situaţia politikani pari di aghes. Kadai si sa dikli sar ek planu kai te ratifiţiruen i Carta Europaku pala Cibake Taneske hai Minoritoturengî, kai mangăl sa kodova poziţia te avel sar penel le aver ofiţialno documenturea.

Recomandaţia

97. Le manuş statoske trebun te kăren sar mangăl o zakonu hai te avel kadea hai pi practika kai den vast/jutin le manuşen kai sî minoritaturea pala lengî ciacimata te den дума peskă ciba sar penel i Convenţia Cadro. Gi akana, trebul te încercolpe te nikărelpe ek echilibru kai silo, kai dikhăl i situaţia speţificu lingvisticu andi Rm hai interesurea grupurengî kai sî (dik sa comentururea pala o articulo 6 mai opre).

Labărimata le cibangă minoritaturengu andi relaţia le manuşenţa statosku/admnistraţiako

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

98. Ando ekto Opinia, KS manglea ek clarifikaţia palou prago numericu kai trebun le ciba minoritaturengu te denpe дума kana sî andi relaţii le manuşenţa administraţiaku/statusku.

Situaţia di aghes

a) Problemurea kai acele te kăren-le

99. Nas kanci pendo po kadavo pucimos, kadea sar palo ekto Opinia KS, nas nici îk paruidimos po zakonu sar le ciba minoritaturengu te kăren buti mai dur.

100. O Komitetu penel, kă pe practica andi relaţia le manuşenţa statosku, i cib rusiska si labărdi sar i cib statoske, a aver ciba minoritaturengu ni labărenpe kanci. Sa le manuşa minoritaturengu roven kă le manuşa statoske sao o vrama labăren lila andi cib statoske hai den alau palpale sa ando cib statosku, kana o pucimos silo ando aver cib. Le ukraineia na but vrama palpale dine informaţia ko experturea ando Komitetu, kai sî ek kamlipe te den дума mai but pe cib ukrainisku andi lengî relaţia le manuşenţa statosku.

Recomandaţia

101. KS penen le manușen statosku, kai on trebun te dikăn kadava situația sar sî legalino kadea hai pi praktica, hai te len akția te îngărăl mai dur sar ko laci implementația palo art. 10, cotor 2, pala i Convenția cadro, sar mangălpe pala lila di aghes, hai pala butea kodolența kai kamen kadava butea.

ARTICLO 12 KONVENCIA KADRO

Phandimos kulturengo sar aspekto siklărimosko

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

102. Ando ekto konkluzio O Komiteto Sfatosko dikleau sar butlaci sî i buki le manoșengî statosko kate arakhăl le nacional miniriteton andi sfera sîkaimaski taj but mișto dikleau sar le manoș statosko kamen te paruien i sistema ando drom mai lacio kadalesr'tar so si, dikleau sar le manuș statosko kamen te vazdin i butekultura taj lako paruimos mașkar le verver etnosurea ando sîkaimos, nadiklo po cadaia so hanrî love sî andai kodoia.

Situația di aghes

a) lace paruimata

103. O Komiteto motol, sar le ciavoră so sîkion andal kărasîkaimasko kărenpi prijiande li ciacimasa le manoșesko taj o ilo toleranto po baziko statosko, taj averența sosî pangle le ciacimasa le manoșengo. Andai kadaia kate bariol i polikulturo taj u pativămos anglal aver etnosurea andal kărasîkaimasko todeapi andi programa te sîkionpe le bukea kai xramosardeavle manuș verver etnikorengo. Andal 15 kărasîkaimasko sas but bahtusarde kadala jiamata, taj mangleapi te tholpi kadava puciamos andi Ministerio Siklărimasko taj kam aven thodo andal savuro kărasîkaimasko.

104. Ando 2002-2003 bărș sîkaimasko ando programo sîcaimasco andal nacional minoritetea sî șiuti i „Paramici kulturengo taj traditsia seli”. Ando 2003-2004 bărș sîkaimasco kam șiolpi ando plano ciklărimasko andal kărasikaimasko medio andal 5-9 klasurea.

105. Mașkar savora proiektura kărde andal minoritetea nacionalo, o Komiteto dikleau le agorrodimos po istoria kulturako taj i cib romani, sai kărelpi ando instituto mașkaretniko rodimos andi Akademia sîkaimasko andi Moldova.(dik sa le komentario po art. 5) Ando ik tan, o khetanimos motol le sai sî le parimata ando dinoavrimos taj rodimos kolektivo andal Rom taj le nacional minoriteten.

b) Problemurea kai acele te kăren-le

106. O Komiteto ginavel, so i informacia kulturako, istoriako taj tradiciako le nacional minoriteten așiael limitome andal kărasîkaimasko moldoviska, taj le jiamata initsiativo kărdeapi na debut, katar mangălpi jiamata energiko taj love.

Recomandaci

107. Ka te sîkaielpi o lili but mișto andal kărasîkaimasko, mangălpi te aven lila, planurea sîkaimosko, manoș cai daștin te sîkaien le ciavoren. Katar sî te akiasas so sajimos del u

pandimos duialo, hai o opreinkerimos maşkarselikano andi kadaia ka te anenpi love po kodova puşiamos ando nivelu nacionalo.

108. Baro dikhimos sî te delpi po khitenimos moldoviska so sî but nacionalo andi sfera sîkaimaski hai pal aver obiekturea andal saura kon sîkion , saek kana on sî minoritetea nacionalo, sao nai minoritetea. I buki so kam kâren li kâra sîkaimaskî, buki andi arta hai kultura avelas mişto te avel polikulturu, so kam daştin te vazdin o intereso ek angla saura hai dialogo, so kam kâren pandimata zurale maşkar le ciavora andal verver naciai.

O conţinuto le lilengo istoriako

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

109. Le paruimata ando obiekto istoriako, so kârdepi ando agor le 2001 bårş , ni sas baxtåsardi hai kârdea nenaistumos ando khetanimos ando ianuario 2002. Ka te laciarelpî i situaţia so kârdeapi, ando paşomilai ando 2002 bårş kârdeapi îk moratorio. O Komiteto Sfatosko ando ekolea konkluzio mangleau te vazdinpi kadala puşimata, hai te puşenpi konsultaţia sauren minoritetea nacionalo so sî andi Moldova.

Situaţia di aghes

a) lace paruimata

110. Malavelo andai kodoia situaţia, le manoş statosko astarde te kâren aver lila ando îk tan li Konsilosa Evropako. Kadalasa kamline te sîkaien o puşiamos polikulturo angle kodova obiekto hai te len poziţia ciaci angle istoria selikani. Le manuş statosko kârdine îk komisia so kam bukearen po kodova puşiamos, hai i metodologiko sar kam sîkaielpî i istaria andal kâra sîkaimasko. Pala informaţia so deavla o Komiteto Sfatosko andai buki so sî pandime le lilendar, oi sî agorali, hai le manoş statosko kamen te ton le rezultaturea ando plano sîkaimasko ando 2005-2006 bårş

c) Problemurea kai acele te kârenle

111. O Komiteto Sfatosko, dikâl andi informaţia so deapi, so akanutno andal kârasîkaimasko andi Moldova nai lilia maşkarkulturo andai istoria. O Komiteto acel but nenaistume po kodova puşimos, katar o Komiteto kârdeau konkluzio sar but paro kam şion le manuş statosko kadala lila andal kârasîkaimasko.

Recomandaci

112. Pala saura kîki maladeau o Konsilo Evropako andi peski buki, pandime istoriasa thanesko moton ,so sî te kârel i Moldova, kana kadala lila kam sîkaien istoria thaneski. Le manuş statosko ferdi te arâkân le minoritetea konflikturendar, hai te kâren îk khetanimos zuralo, hai dialogo maşkar le etnosurea.

Barabarimos sajjimasko ando mukhimos sîkâimasko. O sîkaimos le ciavoren romane

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

113. Ando ekolea konkluzio so kârdeau o Konsilo sfatosko, phenelpî so on mangline katar le manoş statosko, sar trebun te avel le nacional minoritetea, hai kodola kai sî hanrî, hai naile lengo than, sa te aven şîutine ande sistemo barabarimo sîkaimasko. O Komiteto

miniștrego ando konkluzio so kărdine andai Konvenția Kadroski mangline te avel konsultația le nacional minoritetonța, ka te akiarelpî mișto u pușiamos so sî panglo sîkaimastar.

Situația di aghes

a) lace paruimata

114. Le manușa statosko ton but zor ka te laciarelpî i situația ando barabarimos mukhimasko ando sîkaimos le sauren minoriteturēn nacionalo, hai but mangleapi te aven specialisturea so kam kăren lila sîkaimasko, hai te kărelpî pandimos dualo le thanența katar sî but minoriteturēa kas sî gadea thana.
115. Le manuș statosko line te akiaren li parimata le romengî ando pușiamos le sîkaimasko, hai dīne o alau te zutonle kate. O alau so deavlis o stato, sîkaiel le jīama so kamen te kăren andai cadaia ka te șion le ciavoren romane ando sistemo sîkaimasko ververesko nivelo. On sîkaen po direkto zutinimos khetano-ekonomiko familiengo, hai jīama sar o qvoto po sîkaimos baro andal instituturēa.
116. O Komiteto Sfatosko bahtarel, sar akanutno sîkion 40 tărne Roma, hai moton so but mișto daștil te laciarelpî i situația le Romengî andi Moldova kana fisao bărș kodova numero kam bariol.

a) Problemurea kai acele te kărenle

117. Le manuș so sî andal minoriteturē moton sar iji akanak le love so denpi ando sîkaimos lengî ciavorengi ne arasāl jī lēndi, hai ni arasānpī love andal kadrore sîkaimasko. Andal kăra moldoviska sa sî pucimos le lilēnța po sîkaimos. On trebun te den pokin pal lila po sau bărș, hai te lenli andi arenda, so na saura daștin kadaia.
118. So ni mothona le manuș statosko. Mașkar le rom saek sî baro pușimos ando sîkaimos. Sai but bari situația sî le romen so beșen andaql gava, kate ni arasānpī love, le rom îngărenla but paro, le kărasîkaimasko sî but cioră, le ciavoră verver bărșangî sîkion andi îk klasa, katar hai înklen sîkaimos nasul mașkar le ciavorărom. Andai cadaia so le gava kai beșen le rom sî but dur le forostar, înklel o pușimos le profesuren. Saura kadala parimata kăren, ka le ciavora te na phiren sîkaimasti, le ciavoră hasaren le lekții. Le rom așen na sîkade, hai kadaia kărel ka le rom te ni aven șitne andal pușimata ekonomiko, khetanimo, politiko hai kultura.

Recomandaci

119. O Komiteto ginavel, so u pușimos andal manuș so kam sîkaiēn le ciavoren hai o pușiamos le lilēngo sî sao but baro. Naprisardo po kodova so nai love o stato trebun te laciarel kodova pușimos ando îk tan le zutimasa mașkarselikano.
120. Sî te lenpī jīamata po pușimos le romengî but sîgu po nivelo ekonomiko, po sastimos, hai aver, so te laciarel codova pușiamos andral, ferdi gadea kam daștin te pîtrānpī le udara le ciavorāngî romane ando sîkaimos lacio. Sî te paruīlpī o godisamos le romengî andal lengî kăra, hai andal kărasîkaimaskî, kate laciarelpī but sîgu i situația le ciavoren romengî ando sîkaimos.

Sîkaimos la cibako statosko

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

121. Ando ekto konkluzio so kârdea o Komiteto Sfatosko sîkael so le nacional minoritetea andi Moldova den duma nasul andi cib statoskî. Mangleapi ka le manuș statoskî te vazdin kodova puciamos.

Situația di aghes

- a) Lace paruimata
122. Pala so dikleapi sea i situația so sî, i Moldova todeau but zor ka te vazdin o intereso le minoritetea ando sîkaimos la cibako statosko, but kârdine kodolasa so șitine ando kodova pucimos le programurea mașkarselikane, kate paruienpi andi experiența hai ando zutimos lovența. Po kodova pucimos sas dineavri lila sîkaimasko, alavaro/dictionaru sar andal ciavoră, gadea i andal bare, so sî andal saura minoritetea nacionalo so sî andi Moldova, hai mai sas thode metodea neve sîkaimasko na pare. Le nacional minoritetea dikle sar mangălpi ando khetanimos te jianelpi i cib nacionalo, hai i cib nacionalo kana jianelpi sî na gadea paro kate pîtrălpi o khetanimos andal lengî ciavoră.

b) Problemurea kai acele te kârenle

123. Naprisardo po kodova, sar kamen te laciaren i situația pai cib moldoviska, le nacional minoritetea acen nenaistume sar sîkaielpi i cib statoski. Andai kadaia, so nai lila, hai manuș so cam daștin te sîkaien le nacional minoritetea i cib statoski. Po kodova pucimos kârdeapi i konkluzio, so avelas mișto ka le manuș so jianen i cib andră le minoritetea te astarenpi te sîkaien i cib statoskî hai averen.

Recomandaci

124. I Moldova trebun te kârelpi prijiandi la situațiasa sosî po puciamos cibako statosko, hai te lel jiamata sar te laciarel o nivelu sîkaimasko, hai te rodin manuș so jenen o lil, hai cam daștin te sîkael le minoritetea i cib statoskî.

ARTICLO 14 PALA KONVENȚIA KADRO

O akceso po sîkaimos cibako le nacional minoritetongî

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

125. Ando lengo akolea Konkluzio, o komiteto sfatosko sî te del alai po puciamos sosî pandimo po manghimos lingvistiko sosî le nacional minoritetea.

Situația di aghes

a) Lace paruimata

126. I Moldova tol but zor te mekân le minoritetea te den duma andi lenghi cib. Na rokhel te sîkaielpi kadala ciba hai o sîkaimos andi lenghi cib. Kana le rusurea, ukraiņurea, hai le gagauzurea, hai le bulgarurea sîkion lenghi cib andal șkoli, kana kamen. Pala statistika 4 andal 5 piren te sîkaien lengî ciba. Le aver nacional minoritetea sar le armeia, azaebaidjanurea hai le litovțurea sîkaien lenghi cib andal kârasîkaimasko kurkane. Le

manuș statosko opreinkhărel kodova sistemo, sos î kotor andai sea i sistema sîkaimaski andi Moldova, so del le ciavorăngî but informația andai lenghi kultura, hai istoria.

127. O Komiteto Sfatosko bahtarel sar ando Komrato pala saura zor so todeavli i inișiatiava thaneski, pîtardeapi o universiteto, hai sar pîtardeapi sa universiteto andi Taraklia, kai sa sas opreinkhârdi le manușența thanesko, hai le thanesa Bulgaria. Naprisardo po kodova le manoș, sîkaienpi andi cib rusiska. O Komiteto Sfatosko but mangâl, so angli te jial o sîkaimos andal kodola institutirea andi cib le minoriteturin, hai kam aven specialisturea so kam daștin kadaia te kâren. Akanutno le manuș, so kam kâren buki kate sîkion andal kursurea uzalutne ando foru Kișinău, hi'ai andal thana kai arakânpi kadala institutirea. Sa akanak kârelpi bukearimos panglo but efektivito le thanența sar sî i Bulgaria, Polonia, Rusia, Turcia, Ukraina hai aver.

b) Problemurea kai acele te kârenle

128. But nacional minoriteturin acen nenaistume sar kâren buki andi sfero sîkaimaski le manuș statoski, hai mangân dinoavrimos le lilengo andi lenghi cib, hai manuș so kam daștin te sîkaien lengî ciavoren andi lenghi cib.
129. Le Romendi sî neparuime o pucimos po sîkaimos, len ji akanak naili kârasîkaimasko so kârenpi kurkă sar averen minoriteturin, andai kadaia i cib Romani andi Moldova but hasarelpî. Le jaimata so line le manuș statoskî moton sar kam paruien kodova pucimos ando mișto, hai kam kârelpi but andai kadaia ka te na mai vazdilpi o pucimos po sîkaimos.

Recomandaci

130. I Moldova but trebul dikhimos te del le nacional minoriteturin ando sistemo sîkaimasko: te denavri lila andi lenghi cib te khonzâren profesorea so cam daștin te kâren buki andi cib le minoriteturin. Barodikhimos trebul te del i Moldova le romengî andai kadaia so len naili lengo than pasutno.

Mekhimos sîkaimasko andi cib le minoriteturin nacionalo.

Situația di aghes

a) Lace paruimata

131. O Komiteto ginavel so i zor andi Moldova opreinkerin le nacional minoriteturin, hai lenghi inișiatiava, kate delpi дума andi lenghi cib pasutni, hai kana le minoriteturin kamen te sîkion andi lenghi cib sîli mekhimos. Ando 2003-2004 bârș andal deșuokto klasurea le lekții jianas andi cib ukrainiska, andal șou klasurea andi cib bulgâriska, hai andal ștar klasurea andi cib poloniziska. Le Komitetos sîlis i informația, sar o sîkaimos delaspi andi cib le minoriteturin, hai andai kadaia deapiavri lila sa andi lenghi cib, kai sas dine andal klasurea I-IX. Akanak jial i buki kate denavri lila andal klasurea X, XI, XII.

b) Problemurea kai acele te kârenle

132. O Komiteto ginavel, so ni motona le manuș statosko saek o pucimos po sîkaimos andal ciba le minoriteturin nacionalo acel neparuime, hai sai kubut le hurdoren. Ando 2003-2004 andi cib ukrainiska îngârelaspi o sîkaimos ferdi 0,06%, so sî but hanră. Sai but o sîkaimos jial andi cib selikani hai andi cib rusiiska.
133. O Komiteto ginavel so sea kadaia ni sîkaiel i situația realo pal etnosurea so sî andi Moldova. Te avel po ciacimasti, o nivelito so te mangâlpi sîkaimasti i cib le minoriteturin

sî but tele. Le dada hai deia kamen ka lengî ciavoră te jeanen lenghi cib pasutni, tali sa kate on jeanen so paro kam aven lengî but angli. Jeanen sar ni arasăn lila ando sîkaimos, jeanen sar lengî ciavoră paro kam sîkion andal universitetea. Ita star on den le ciavorăn te sîkion andi cib statoski hai cib rusiiska.

Recomandaci

134. O Komiteto mangăl le statostar te den baro intereso le cibango pasutne le minoriteteengî nacionalu so beşen andi Moldova. O Komiteto mangăl li statostar te den mai but love ando sistemo sîkaimasko hai te vazdin kodolasa o nivelu sar kam denpi kadala ciba andal kărasîkaimaskî

ARTICLO 15 KONVENŢIA KADRO

Plaia instituŃionalo hai sfato

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

135. Ando lengo ekto konkluzio o Komiteto Sfatosko manglea katar le manuş statosko te kăren but bari i sfera sfatosko, te kăren but dialogo le manoşenţa pativalenţa so sî maşkar le minoritetea nacionalo. Ferdi gadea o stato kam jianen i duk hai le pucimata so sî maşkar le etnikorea.

SituaŃia di aghes

a) Lace paruimata

136. O Komiteto ginavel, so i Moldova ni pandaen le droma le minoritetongo te aven andal verver sferure politiko, hai kărenlengî tana ni nasul. Le nacional minoritetea acile butnaistume sar kărel buki andi kadaia sistema o Birovo maşkaretniko (kata hai mai dur “Birovo”). O Birovo jeanel andal saura pucimata so sî le minoritetea nacionalo andi Moldova, kana trebul o birovo kărel kidimata pal verber pucimata so nikăren li minoritetondar, kăren kidimata kana kadaia mangălpi le manuşenţa statoskî, malaimata le manuşenţa statoskî hai le manuşenţa pakivale maşkar le minoritetea nacionalo. O Birovo but mişto kărel buki le konsilosa koordinatoro pal pucimata le nacional minoritetea. Del baro dikhimos pal ruvimata so avel le minoritetea hai priil sar mişto te laciaren i situaŃia so kărdeapi.
137. O Komiteto sa penel so k[rdeapi lace paruimata, so le manuşa statosku kărdine aktibno konsultaŃie le nacionalo minoritetea andi vrama kai sikavenas te kăren ek zakonu pala-i politika nacionalo tai te den ek sfato lengî sar te konsultin pala-i reforma konstituŃiake Moldaviiska.
138. O Komiteto Sfatosko deau barodikhimos po artiklo 16 ando ekto Konkluzio ando stato sar parudinepi le judeŃurea andal raionurea. Kadaia kărdeau but te paruielpi i situaŃia le minoritetongo andi laci kadalasa, so kărdeapi mai hanrî autonomia hai le minoritetea daştin naparo te cionpi ando khetanimos moldaviaku pal thana kai sî lengî khăra.

b) Problemurea kai acele te kărenle

139. Sî manuş pakivale andal minoritetea nacionalo, so moton sar o Konsilo koordinatoro trebul te pucelpi fisao manoşestar hai organizaŃiengo kana kam kăren buki po duito

phendimos statosko. On moton sar o xramosamos po phendimos trebul te delpi saurengî, te kârenpi prijiande.

Recomandaci

140. O Komiteto Sfatosko mangâl le manušen statoskî te denpi sfatu le minoritetonța nacionalo hai te avel mașkar lendi dialogo hai te aven pîtarde andal manuș pakivale so kâren buki andal organizații so vazdin pucimata pal minoriteturin nacionalo.

Kotorlimos li minoriteturin nacionalo andal bukea statosko

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

141. Ando ekto Konkluzio so kârdeau o Konsilo Sfatosko manglea le manušen statosko te kârelpi îk sfato saura kon kamena, hai te arakân o drom so sî sao mai pașă andal nacional minoriteturin te cionpi andal bukea statoskî, but mișto kam avel te cionpi le Rrom sa, andai kadaia so on sî buthanrî.

Situația di aghes

- a) Lace paruimata
142. O Komiteto sfatosko bahtarel sar kâren buki andi andal kâra statoskî but minoriteturin nacionalo, sai mai but andal gava, hai sar on cionpi ando khetanimos. Andi Gagauzia so sî autonomia sea izor politico sî le minoriteturin nacionalo otar. Kate o Komiteto delpi palo article 7.
- b) Problemurea kai acele te kârenle
143. O Komiteto dikleau hai ni cialevesî so nisî nacional minoriteturin andal gadea thana sar Ministerio ciacimasko, Ministaro po arakhipos.
144. Le Rom ni sî ciutime katindi hai andal gava kai on sî but saek len konik ni cionli andal gialogurea po puciamata so sî lendi. Le manuș statosko paruien kadala pucimata sar jianen on, bi ka te pucenpi le Romendar. Andal gava len ferdi pucenli so duk sîli, tali konik ni pucen sar avela mai mișto te paruien li.
145. O Komiteto Sfatosko bahtarel i grupa po dialogo so kârdeapi le romendi nadai kadaia kate daștilpe te vazdinpi le pucimata le romengî andal le manuș statosko. O Komiteto ajiukearel lacio rezultato katar. O Komiteto akiarel so sau but baro pucimos le Romendi sî kî nai manoș sîkade mașkar le Rom, hai kadaia kârel but paro andal Rom ka te cionpi andi bari politika.

Recomandaci

146. O Komiteto ginavel, so le manuș statoskî trebun te sfatuinpi but le minoriteturința nacionalo pal droma de anglal sar te daștin te cionli andi politika sai but te aven andi buki administrativo.
147. Le manuș statoskî bare hai andal gava sî mișto te paruien le pucimata le Romengî pucindo le pativalen so sî mașkar le Rom. Mangâlpi te denpi love kate opreinkeren le Romen, andai kadaia so te aven butangli așunde.

ARTICLO 18 KONVENȚIA KADRO

Akhiardimos duekotorenghi

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

148. Ando lengho ekto konkluzio o Komiteto Sfatosko bahtosardeau, sar i Moldova kârdeau akhiardimata duekotorenghi po arakâmos la nacional minoriteturen hai lengo ciacimos, hai but mangâlpi te pativalinpi kadala akhiardimata le statostar.

a) Lace paruimata

149. I Moldova sî îk kotor ando kodova akhiardimos duekotorengo so kârdeapi ando arakâmos le minoriteturen nacionalo. I Moldova kârel lace pandimata andi kadaia sfera bute thanența sar sî i Rusia Ukraina Turcia, Izrailu, Belorusia, Litonia, hai sar paruielpi lența alaența pi mass-madia. Kadala pandimata sî but pralikane mașkar i Moldova hai aver thana pasutne sosî andal minoritete sai beșen andi moldova Le Ministerurea sa kîrdine akhiardimos mașkar pesti andi kadaia sfera (dik sa o komentario po art. 5)

Recomandaci

150. I Moldova sî angli te nikârelpi alaestar so deau ando akhiardimos so kârdeau avere thanența, hai mai dur te arakâl o ciacimos le minoriteturen nacionalo so beșen kate. O Komiteto mangâl te kârenpi komisii so kam priin sar kârelpi buki hai sar nikârelpi o alau dino ando kadava akhiardimos so deapi. but angli gadea mangâlpi te kârelpi pandimata ,hai te kârelpi akiardimos mașkar le aber thana pașale.

III. AGORALAU KONKLUZIO

151. O Komiteto Sfatosko ginavel , so o konkluzio agoralo, daŝtil te avel but zutimo hai te avel bazika kate laciarelpî o Komiteto Miniŝtrengo angalai Moldova, .

Butlace paruimata

152. Ando momento kana leapi o ekolea Konkluzio po Konsilo Sfatosko ando martu 2002, hai i rezoluția so kprdeavla o Komiteto Miniŝtrengo ando ianuario 2003, i Moldova butangli leau te del dikhimos po protekcia le nacional minoriteturén.
153. I Bazika po articlo so motol ando minoritetea nacionalo lini ando 2001 bårŝ, i Moldova buki kårdeau buki po kodova articlo hai pîtrdeau mai but le kotora ciacimasko. Kårđinepi jiamata po opreînkerimos le minoriteturén nacionalo andi sfera kulturaki, hai sîkaimasti , hai kårdeapi dialogo le manoŝenta pakivale maŝkar le etnikorea ,kate baro rolo kårdeau o Birovo maŝkaretniko. O dialogo hai sfato kårdeau sa baro rolo ando paruimos lacio ka te laciarenpi li situații pare so si le minoriteturén nacionalo palo paruimos le lejislavimoskî moldavu.
154. Kana leapi o ekto konkluzio, pendeapi so bare konflikturea hai neakhiardimata sas andrã o knetanimos moldavo so tholaspe paro po entelektualo. Akanutno ando khetanimos moldavu mai laciardeapi i situația hai sî akanak nivelo vazdo hai toleranto kai akhiarenpi le manoŝ maŝkar pesti.
155. O xramosamos le manuŝengî so khårdeapi ando durmilai 2004 bårŝ pam butzutil o monitoringo andal manoŝ, so kårén partea andal minoritetea nacionalo, hai kam daŝtin te kårén politika efectivo pala lengî pucimata.

Pucimata neparuime

156. I Transnistria iji akanak acel pucimos baro hai pîtardo, andai kadaia sar o konflikto azbal nasul o selo Moldavu, sar sî o tolerantimos, pandimata maŝkaretniko o biumblavdimos selikano.
157. Avreal i Transnistria andi Moldova sî hai aver pucimata nekårde. Ek anda lendi sî o ristårimos le garanturengî, so sî line ando articlo po arakåmos le minoriteturén nacionalo. Le parimata po kodova pucimos sî pandime kodolasa so nai o monitoringo, love , zor politiko, sai but po nivelo thanesko.
158. Le jiamata po arakåmos hai vazdimos kulturako, cibako le nacional minoriteturén, sas hanrî kårde, hai na sar mangål le minoritetea.
159. I kultura le nacional minoriteturén ni arakleau tan andi sistema sîkaimaskî . O ververimos le minoriteturén nacionalo nai opreinkerdo andi mass-media, andi mass-media daŝtin de den дума de nasul andal minoritetea. Le minoritetea nacionalo ni sî akarde po dialogu ando ververimos mass-mediako. Kana hai fuŝi line te kårén andal minoritetea nacionalo, kårelpi na miŝto. O labårimos le cibango so den дума le minoritetea ni deau rezultature so ajiukeardepi. Sar dikalau i cib ukrainiska daŝtil mai but te lãbãrilpi andal kadala sferurea.
160. Nasul but kårelpi o dialogo maŝkar le etnikorea. Baro necialiolimos sî sar prin le Romendi hai le pakiadendi le ŝingale hai i mass-media.
161. Kamelaspi ka le minoritetea te cionpi andal situații khetanimasko, o khetanimos ta avel pîtardo andal saura. Maŝkar le manuŝ bare statoskj sî hanrî ciutine bukeati minoritetea nacionalo.
162. Baro brigalimos sî le Romența ando khetanimos. Anda lendi sî paro te cionpi ando khetanimos, lengî ni pîtrãnpi le udara le manuŝendi barendi. Kai sî rom sî diskriminația andal verver sferurea. Len konik ne pucenli andal manuŝ statosko kana lelpî vok alau po ciacimos.

Recomandaci

163. Sea so mangălpi le statostar, andi rekomandaci po kotor I hai II o agoralau le Komitetosko Sfatosko penelpi sa gadea te lenpi jiamata po pativamos la Konvențiako kadroski:
- Te mai vazdin o pucimos so ni arasălpi andai kadaia kate pativalilpi o Articulo andal minoriturea nacionalo, hai aver articlorurea sa ando arakhămos le minorituren nacionalo, hai te lenpi jiamata po ristărimos lengo ando khetanimos sar ando centro gadea i andal thana;
 - Po ciacimasti te anglidel pal pucimata andai kultura, le minoritetogî nacionalo kana kodola kam mangănli;
 - Te ton but zor ando marimos pai diskriminația,te kăren dialogurea toleranto,te ristăren le articlorurea ando khetanimos pal pucimata le minoritetongî, te kăren monitoringorea,te mangăn le șingăendar hai katar i mass-media te akiarenpi le minoriturența;
 - Te ton zor po kodoia ka mai mișto te labărinpi le cibale minorituren nacionalo (ukrainiska hai aver) andal kărasıkaimaskî hai andi mass-media;
 - Baro dikhimos te den po sîkaimos le minorituren nacionalo sai but sar kam sîkaelpi i cib statoski;
 - Te ristărelpi o diniavrimos le lilengo but mișto andi cib le nacional minorituren hai lealavare hai te delpi o sîkaimos andi cib etniko;
 - Ando progromo so kîrel pofisao bărș o ministero sîkaimaski te avel ciuti hai programo butekulturengî so beșen andi Moldova;
 - Te paruen o dikhimos le lejislativoskî, andai kadaia kate daștin te cionpi hai le minoriturea nacionalo kai sî hanrî andi Moldova, ando serutnimos pal bukea khetanimasko;
 - Te delpi baro dikhimos pal pucimata so malaenli le Rom sai mai but andi sfera soțial-ekonomiko hai ando sistemo sîkaimasko.Te lenpi jiamata sar pocentro gadea i thanesti.